

Revisiting the Classification of Confessions in Iranian Law: A Jurisprudential Reassessment

*Melika Mansoori*¹

1. M.A in Private Law, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Email: mansoori.melika1377@gmail.com

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/jlr.2024.435364.2551

Received:
12 January 2024

Accepted:
14 March 2024

Published:
6 July 2025

A B S T R A C T

While French legal scholarship traditionally categorizes confessions (*iqrār*) as simple (*iqrār sādeh*), absolute (*iqrār muqayyad*), and compound (*iqrār morakkab*), this study establishes that Islamic jurisprudence fundamentally distinguishes between simple confessions and compound confessions, with the latter comprising both descriptive (*iqrār mawṣūf*) and absolute subtypes. Conventional interpretations of Articles 1282 and 1283 of the Iranian Civil Code maintain that the former governs the indivisibility of descriptive and absolute confessions, while the latter regulates divisible compound confessions. This study, however, demonstrates through jurisprudential analysis that Article 1282 embodies the general principle of the indivisibility of compound confessions, whereas Article 1283 constitutes an exception to this principle, applying specifically

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

to those compound confessions (descriptive or absolute) exhibiting internal contradictions regarding the confessor's liability or exoneration. The proposed interpretation not only provides greater systematic coherence to the principle of indivisibility but also reveals the conceptual limitations of prior readings that treated Article 1283 as merely governing divisible compound confessions without establishing their exceptional character vis-à-vis the general rule of indivisibility.

Keywords: Confession (Iqrār), Analysis, Compound Confession (Iqrār Morakkab), Absolute Confession (Iqrār Muqayyad), Descriptive Confession (Iqrār Mawsūf).

Excerpted from the M. A. dissertation entitled "Partial Admission and its Consequences with Emphasis upon Judicial Procedure", Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Funding:

The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Melika Mansoori: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mansoori, Melika. "Revisiting the Classification of Confessions in Iranian Law: A Jurisprudential Reassessment". *Journal of Legal Research*, 24, no. 62 (July 6, 2025), 483-514.

Extended Abstract

While the dominant classification in Iranian legal literature, influenced by the French legal system, divides confessions (*iqrār*) into three categories - Simple Confession (*iqrār sādeh*), Absolute Confession (*iqrār muqayyad*), and Compound Confession (*iqrār morakkab*) - this study demonstrates that, based on Islamic jurisprudence, confessions are fundamentally categorized into only two types: Simple and Compound. Compound Confessions, in turn, may be subdivided along three analytical dimensions: (1) the nature of the second component - whether it qualifies or describes the first (yielding Qualifying Confession [*iqrār muqayyad*] and Descriptive Confession [*iqrār mawsūf*]); (2) whether the second part is explicitly stated or implied (Verbal Compound Confession vs. Implied/Conceptual Compound Confession); and (3) the logical relationship between the components - Connected (*mortabet*) or Disconnected (*gheyr-e-mortabet*).

This paper challenges three major assumptions of the tripartite classification. First, it refutes the claim that only Compound Confessions involve secondary components that contradict legal presumptions (*khilāf al-aṣl*). For example, the confession “I received the item from the plaintiff as a gift (*hiba*), not a loan (*qard*)” contradicts the presumption against gratuitous transfers (*‘adam al-tabarru’*), yet it is best categorized as a Descriptive Confession, not Compound. Second, the structural argument that Compound Confessions are inherently multi-clausal while Qualifying and Descriptive Confessions are not, is shown to be invalid. A statement such as “I owe 100,000 tomans, but it is deferred (*mu’ajjal*)” also includes two clauses, yet it constitutes an Absolute/Qualifying Confession. Third, the idea that Compound Confessions uniquely refer to independent post-creation acts is not sustainable. In cases where the confessor states, “I am indebted, but we agreed three months later to postpone the payment,” the secondary component also refers to a post-obligation agreement, yet the confession remains Qualifying, not Compound.

A critical legal reinterpretation of Articles 1282 and 1283 of the Iranian Civil Code is also offered. While prior scholarship views Article 1282 as covering indivisible Descriptive and Qualifying Confessions, and Article 1283 as addressing divisible Compound Confessions, this study argues that Article 1282 sets a general rule of indivisibility for all types of confessions, while Article 1283 introduces an exception for cases where the two components produce contradictory legal consequences - namely, liability vs. exoneration - regardless of formal categorization.

This framework is corroborated by judicial practice. In Supreme Court Ruling No. 263 (14/3/1330 [June 5, 1951]), the court held that the statement

“I received the amount claimed, but it was as collateral (rahn)” was divisible. According to traditional classification, this confession - being Descriptive - should have been indivisible and governed by Article 1282. However, the court correctly applied Article 1283, recognizing that the components had incompatible legal effects.

Consequently, this study concludes that Iranian judicial practice aligns more closely with the revised classification grounded in Islamic jurisprudence than with the older tripartite model. The proper legal approach should focus on the logical consequence of the confession’s components - particularly whether they generate mutually exclusive legal outcomes - rather than formal linguistic structure or assumptions about temporal sequencing. This has significant implications for procedural justice, the adjudication of civil claims, and the interpretation of civil code provisions concerning confession in Iranian law.

بازنگری اقسام اقرار به اعتبار ترکیب در حقوق ایران

ملیکا منصوری^۱

۱. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
mansoori.melika1377@gmail.com

چکیده:

بر اساس نظر نویسندگان حقوقی، به تبعیت از حقوق فرانسه، اقرار از لحاظ ترکیب به سه دسته اقرار ساده، اقرار مقید و اقرار مرکب تقسیم می‌گردد؛ حال آنکه بر اساس پژوهش صورت‌گرفته اقرار از لحاظ ترکیب به تبعیت از فقه به دو دسته اقرار ساده و اقرار مرکب تقسیم می‌گردد و اقرار مرکب نیز خود به دو دسته اقرار موصوف و اقرار مقید تقسیم می‌گردد. بر اساس پژوهش‌های پیشین، ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی ناظر به غیرقابل تجزیه بودن اقرار موصوف و مقید می‌باشد و ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی نیز ناظر به تجزیه‌پذیری اقرار مرکب است؛ حال آنکه با توجه به پژوهش صورت‌گرفته، ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی ناظر به اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار مرکب است و ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی استثنای این اصل و ناظر به تجزیه‌پذیری اقرار مرکب اعم از موصوف و مقید است که اجزای آن از نظر صدور حکم محکومیت علیه مقر یا حکم برائت به نفع مقر، با یکدیگر منافات دارند. با تفسیر اخیر از مواد ۱۲۸۲ و ۱۲۸۳ قانون مدنی، اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:
پژوهشی

DOI:

10.48300/ijr.2024.435364.2551

تاریخ دریافت:
۲۲ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:
۲۴ اسفند ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:
۱۵ تیر ۱۴۰۴

کپی رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسندگان (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نیز بهتر تبلور می‌یابد؛ در حالی که اگر از تفسیر حاصل از پژوهش‌های پیشین تبعیت شود، چون اقرار مذکور در ماده ۱۲۸۳ چهره استثنایی نخواهد داشت و این ماده ناظر به اقرار مرکب خواهد بود که اصولاً تجزیه‌پذیر است، اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار از مواد قانون مدنی به دست نمی‌آید.

کلیدواژه‌ها:

اقرار، تجزیه، مرکب، مقید، موصوف.

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «اقرار مرکب و آثار آن با تأکید بر رویه قضایی»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

ملیکا منصوری: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

منصوری، ملیکا. «بازنگری اقسام اقرار به اعتبار ترکیب در حقوق ایران». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۴، ش. ۶۲ (۱۵) تیر ۱۴۰۴، (۱۴۰۴)، ۴۸۳-۵۱۴.

مقدمه

بر اساس ماده ۱۲۵۹ قانون مدنی، اقرار اخبار به حقی است برای غیر بر ضرر خود. اقرار جزء مهم‌ترین دلایل است و به‌عنوان سیدالبینات از آن یاد می‌شود. این پژوهش بر آن است که با روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای به این پرسش‌ها پاسخ دهد که آیا دسته‌بندی مرسوم به اعتبار ترکیب از اقرار به اقرار ساده، اقرار مقید و اقرار مرکب صحیح است یا خیر و اینکه آیا تقسیم‌بندی اقرار به اعتبار ترکیب از حقوق فرانسه نشئت گرفته است یا از فقه و اینکه بین ماده ۱۲۸۲ و ۱۲۸۳ قانون مدنی چه ارتباطی وجود دارد. به‌طور دقیق در مورد عنوان این پژوهش تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است. تاکنون دو مقاله مشابه با موضوع پژوهش حاضر نگارش شده که یکی از این مقالات با عنوان اقرار غیرمجرد است که در سال ۱۳۷۰، در مجله حقوقی دادگستری منتشر شده و مقاله اقرار مرکب معنوی در حقوق ایران و فرانسه در دو فصلنامه علمی حقوق تطبیقی نگارش شده است. تفاوت این دو مقاله با پژوهش حاضر این است که نویسندگان هر دو این مقالات از تقسیم‌بندی مرسوم مؤلفان از اقرار به اعتبار ترکیب تبعیت نموده‌اند و هیچ‌کدام به بازنگری اقسام اقرار به اعتبار ترکیب در حقوق ایران نپرداخته‌اند. اینکه تقسیم‌بندی مرسوم از اقرار به اعتبار ترکیب به اقرار ساده، مقید و مرکب صحیح نیست و اقسام اقرار به اعتبار ترکیب از فقه برگرفته شده است و اینکه ماده ۱۲۸۳ استثنای ماده ۱۲۸۲ و ناظر به اقرار مقید به معنی اخصی است که اجزای آن از نظر حکم برائت یا محکومیت برای مقر با یکدیگر منافات دارند از فرضیه‌های این پژوهش هستند. پژوهش حاضر از سه بخش تشکیل شده است که در بخش اول به اقسام اقرار به اعتبار ترکیب، در بخش دوم به تعاریف اقسام اقرار به اعتبار ترکیب و در بخش سوم به ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی، استثنا بر ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی پرداخته می‌شود.

۱- اقسام اقرار به اعتبار ترکیب

اقرار به مقسم‌های مختلفی از جمله مکان دادگاه یا غیر دادگاه بودن اقرار، ابزار کتبی یا شفاهی بودن اقرار و... قابل تقسیم‌بندی است. در ادامه به اقسام اقرار به اعتبار ترکیب پرداخته می‌شود.

۱-۱- اقسام اقرار به اعتبار ترکیب در تألیفات حقوقی

در تألیفات حقوقی، اقرار از جهت ترکیب به سه دسته اقرار ساده، اقرار مقید به معنی اعم یا اقرار مقید و موصوف و اقرار مرکب تقسیم‌بندی می‌گردد.^۱ در یکی از کتب حقوقی از اقرار مرکب تحت عنوان اقرار

۱. محمدرضا واعظی‌نژاد، ادله اثبات دعوی در امور کیفری (تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۳)، ۲۹؛ عباس کریمی، ادله اثبات

مجمعل یاد شده است.^۲ این تقسیم‌بندی از نظر حقوق‌دانان فرانسوی برگرفته شده است.^۳

۱-۱-۱- علل مؤلفان برای تقسیم‌بندی مارالذکر از اقرار و نقد آنها

۱- مؤلفان، این تقسیم‌بندی را به این سبب دانسته‌اند که در اقرار مرکب، جزء دوم اقرار، ادعای جدیدی است که از سوی مقرر مطرح می‌گردد.^۴ اما در اقرار مقید به معنی اعم، ادعای جدیدی مطرح نمی‌گردد و فقط قید یا وصفی به جزء اول اقرار افزوده می‌گردد؛ حال آنکه به نظر نگارنده در اقرار مقید به معنی اعم نیز گاهی جزء دوم اقرار، بیانیه‌ای بر خلاف اصل است که ادعا محسوب می‌گردد؛ به‌عنوان مثال در اقرار موصوفی مبنی بر اینکه کالای مورد نظر را از خواهان گرفته‌ام اما گرفتن کالا به‌عنوان هبه بوده است نه قرض، جزء دوم اقرار، ادعایی بر خلاف اصل عدم تبرع مذکور در ماده ۲۶۵ قانون مدنی است و در عین حال اقرار موصوف می‌باشد.

۲- دلیل دومی که نویسندگان برای تقسیم‌بندی مزبور عنوان نموده‌اند، این است که اقرار مرکب از دو جمله تشکیل می‌گردد، حال آنکه اقرار موصوف و مقید تنها یک جمله است؛^۵ اما به نظر نگارنده در اقرار موصوف و مقید نیز گاهی اوقات با دو جمله مواجه هستیم؛ به‌عنوان مثال زمانی که مقرر بیان می‌دارد که صد هزار تومان بدهکار هستم اما دین بنده مؤجل است، با دو جمله مواجه هستیم؛ اما در عین حال چنین اقراری اقرار مقید است.

۳- دلیل سومی که نویسندگان برای تقسیم‌بندی مذکور بیان می‌دارند این است که در اقرار مرکب، مقرر در جزء دوم این اقرار، ادعایی را مطرح می‌کند که در واقع جدا از جزء اول اقرار است و بعد از ایجاد حق انجام گرفته است؛^۶ به‌عنوان مثال در اقرار مرکب مبنی بر اینکه بدهکار بوده‌ام اما پرداخت کرده‌ام، فعل پرداخت جدا از مرحله ایجاد حق است و بعد از ایجاد حق انجام شده است؛ حال آنکه به نظر نگارنده در مواردی هم که مقرر بیان دارد که بدهکار هستم اما سه ماه بعد از انعقاد قرارداد با هم توافق کردیم که دینم را دیرتر پرداخت کنم، در واقع در اینجا هم بعد از انعقاد قرارداد و ایجاد حق، کاری انجام گرفته است؛

دعا (تهران: میزان، ۱۳۹۹)، ۶۴.

۲. عبدالمجید قائم‌مقامی، حقوق مدنی جزوه اقرار (مواد ۱۲۵۸ الی ۱۲۸۳ قانون مدنی) (تهران: چاپ الوند، ۱۳۴۱)، ۱۹.

3. Zachariae von Lingenthal & Karl Eduard, *Course De Droit Civil Français* (Strasbourg: F. Lagier, 1846), 602.

۴. مهدی شهیدی، «اقرار غیر مجرد»، حقوقی دادگستری، ۵۵، (۱۳۷۰)، ۴۲؛ سید حسن امامی، حقوق مدنی، جلد ۶ (تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵)، ۶۰.

۵. همان، ۴۰.

۶. بهرام بهرامی، بایسته‌های ادله اثبات (تهران: مؤسسه فرهنگی نگاه بینه، ۱۳۸۹)، ۴۸.

اما تردیدی وجود ندارد که اقرار به دین به نحو مؤجل یک اقرار مقید می‌باشد. طبق مشروح مذاکرات قانون مدنی در رابطه با ماده ۱۲۸۳ این قانون نیز این ماده در ابتدا به این شرح وارد شور ثانی کمیسیون مجلس شورای اسلامی گردید: «اگر اقرار دارای دو جزء مختلف‌الاثرا باشد که ارتباط تامی با یکدیگر داشته باشند، مثل اینکه مدعی علیه اقرار به اخذ وجه از مدعی نموده و مدعی رد شود یا آنکه مدعی شود اخذ وجه بابت طلب سابق بوده، مطابق ماده ۱۳۳۴ اقدام خواهد شد.»^۷ در واقع مثال دوم این ماده که به علت اقرار نبودن از ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی حذف گردید^۸، ناظر به فرضی بوده است که جزء دوم اقرار جدا از جزء اول نبوده است و با جزء اول تحقق یافته است و در فرض اقرار بودن، اقرار موصوف محسوب می‌گردید؛ حال آنکه چنین اقراری در ماده ۱۲۸۳ ذکر گردیده است و بنا بر نظر نویسندگان، این ماده ناظر به اقرار مرکب است. در نص فقهی نیز اقرار مبنی بر اینکه خانه را فروخته‌ام اما ثمن مبیع را قبض نکرده‌ام، یک اقرار مرکب است که اجزای آن از یکدیگر تجزیه می‌شود؛^۹ در حالی که در این اقرار، فعلی بعد از ایجاد حق انجام نگرفته است و چنین اقراری یک اقرار موصوف است که اگر نظر مرسوم در تألیفات حقوقی صحیح بود، چنین اقرار موصوفی باید به حکم ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی غیرقابل تجزیه می‌بود.

۱-۲- تقسیم‌بندی جدید از اقرار به اعتبار ترکیب و دلایل آن

علاوه بر نقد دلایل مؤلفان از تقسیم‌بندی اقرار، دلایل دیگر نگارنده برای مخالفت با تقسیم‌بندی مزبور از قرار ذیل است:

۱- در ماده ۱۲۸۲ نامی از اقرار موصوف و مقید برده شده است اما در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی نامی از اقرار مرکب برده نشده است.

۲- در ماده ۱۲۹۸ قانون مدنی صرفاً به تجزیه‌ناپذیری اقرار اشاره گردیده است، حال آنکه اگر تقسیم‌بندی مرسوم در تألیفات حقوقی صحیح بود، باید در مورد اقرار مرکب به تجزیه‌پذیری اقرار مرکب اشاره می‌نمود؛ پس دلیل اینکه قانونگذار در ماده ۱۲۹۸ قانون مدنی به تجزیه‌ناپذیر بودن اقرار اشاره نموده است، ناظر به اصل تجزیه‌ناپذیری مذکور در ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی است و در واقع چون مفاد

۷. احمدرضا نایینی، مشروح مذاکرات قانون مدنی (تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۶)، ۱۷۶.

۸. همان، ۴۷۰.

۹. «و لو قال: له علیّ عشره من ثمن مبیع لم أقبضه ألزم بالعشره و لم یلتفت الی دعواه عدم قبض المبیع، للتنافی بین قوله: «علیّ» و «کونه لم یقبض المبیع»، لأن مقتضاه عدم استحقاق المطالبه بئمنه مع ثبوته فی الذمه، فإن البائع لایستحق المطالبه بالثمن الا مع تسلیم المبیع»؛ شیخ حسن قارویی تبریزی، التضید فی شرح روضه الشهید، جلد ۳۳ (قم: عالمه، ۱۳۹۶)، ۲۶۰.

ماده ۱۲۸۳ قانون مدنى ناظر به استثنا بوده است نه قاعده كلى، در ماده ۱۲۹۸ قانون مدنى ذكر نگردیده است؛ پس تقسيم‌بندى اقرار به سه دسته فوق‌الذکر در تألیفات حقوقى فرانسوى در مورد قانون ما صدق نمى‌کند. بهتر است که اقرار را از جهت تركيب به دو دسته اقرار ساده و اقرار مرکب تقسيم‌بندى نماييم که اقرار مرکب آن است که از دو جزء تشکیل شده باشد که جزء اول به ضرر مقر و جزء دوم به نفع مقر است و اقرار مرکب نیز خود به دو دسته اقرار موصوف و اقرار مقید به معنى اخص تقسيم‌بندى گردد. ماده ۱۲۸۲ قانون مدنى ناظر به اصل تجزیه‌ناپذیرى اقرار مرکب است و ماده ۱۲۸۳ قانون مدنى استثنای ماده قبل و ناظر به استثنای اصل تجزیه‌ناپذیرى اقرار مرکب است.

۲- دستاوردهای تقسيم‌بندى جديد از اقرار به اعتبار تركيب

پذیرش تقسيم‌بندى جديد از اقرار به اعتبار تركيب داراى دو دستاورد صحت‌پذیرى روبه قضایى و صحت‌پذیرى اصل تجزیه‌ناپذیرى اقرار است. در ذیل به شرح هر یک از این دستاوردها پرداخته مى‌شود.

۲-۱- صحت‌پذیرى روبه قضایى در نتیجه پذیرش تقسيم‌بندى جديد از اقرار به اعتبار تركيب

رای شماره ۲۶۳-۱۴/۳/۱۳۳۰ شعبه چهارم دیوان عالی کشور مقرر مى‌دارد «اگر خوانده اظهار دارد که اشیای مورد مطالبه خواهان در مقابل استقراض مبلغى از من نزد من وثیقه گذاشته شده، اقرار مزبور طبق ماده ۱۲۸۳ قانون مدنى داراى دو جزء مختلف‌الاثـر است که ارتباط تام با یکدیگر داشته و باید با توجه به ماده مزبور حکم مقتضى صادر گردد و نظر دادگاه بر رد محکومیت خوانده با استناد ماده ۱۲۸۲ ق. م و قابل تجزیه ندانستن اقرار مذکور صحیح نخواهد بود.»^{۱۰} اقرار مذکور در این رای از نوع اقرار موصوف است که در آن بعد از اینکه مقر مبلغى را از خواهان گرفته است، کارى در جهت اسقاط حق خواهان نسبت به مقر انجام نگرفته است و در واقع وثیقه بودن مبلغ گرفته‌شده از همان ابتدا همراه با گرفتن مبلغ بوده است. اگر تقسيم‌بندى مرسوم در تألیفات حقوقى صحیح تلقى شود، اقرار مذکور در رای اخیر بایستى مشمول ماده ۱۲۸۲ قانون مدنى و غیرقابل تجزیه تلقى گردد؛^{۱۱} حال آنکه در این رای، اقرار

۱۰. ابراهیم ناصر شادباد، *ادله اثبات دعوى* (تبریز: انتشارات یانار: آیدین، ۱۳۹۱)، ۱۰۰؛ مجموعه روبه قضایى، آرای هیئت عمومى دیوان عالی کشور، آرای مدنى، جلد ۲، آرشیو حقوقى کیهان، به نقل از رضا دهقانى نظام‌آبادى، «بررسى تطبیقى اقرار با تأکید بر حقوق مدنى در کشورهای ایران، کانادا، فرانسه» (پایان‌نامه کارشناسى ارشد، دانشگاه آزاد اسلامى واحد بندر عباس، ۱۳۹۶)، ۲۴.

۱۱. بهرامى، پیشین، ۴۸.

به گرفتن مبلغ به‌عنوان وثیقه مشمول ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی و قابل تجزیه تلقی شده است. در واقع در رویه قضایی، مطابق با تقسیم‌بندی جدید از اقرار، اقرار موصوف و مقیدی که اجزای آن از نظر صدور حکم برائت یا محکومیت برای مقر با یکدیگر منافات دارند، بر اساس ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی تجزیه‌پذیر قلمداد شده است و در این مورد تفاوتی بین اینکه بعد از به وجود آمدن دین، مقر کاری را انجام داده باشد یا انجام نداده باشد، وجود ندارد. حال آنکه اگر تقسیم‌بندی مرسوم در تألیفات حقوقی در نظر گرفته شود، باید بگوییم که رویه قضایی در مورد تجزیه‌پذیری اقرار موصوف و مقیدی که اجزای آن با یکدیگر منافات دارند اما مقر بعد از به وجود آمدن دین کاری را انجام نداده، به بیراهه رفته است و رویه قضایی می‌بایستی چنین اقراری را به حکم ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی که ناظر به اقرار موصوف و مقید است، تجزیه‌ناپذیر قلمداد می‌نمود. پس در واقع برای احراز صحت و درستی رویه قضایی باید از تقسیم‌بندی جدید از اقرار پیروی کرد، نه تقسیم‌بندی پیشین.

۲-۲- صحت‌پذیری اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار در نتیجه پذیرش تقسیم‌بندی جدید از اقرار به اعتبار ترکیب

در واقع اگر اقرار را به دو دسته ساده و مرکب و اقرار مرکب را نیز به دو دسته موصوف و مقید تقسیم کنیم و ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی را نیز ناظر به تجزیه‌ناپذیری اقرار مرکب اعم از موصوف و مقید بدانیم و بعد از آن هم ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی را استثنای ماده ۱۲۸۲ و ناظر به تجزیه‌پذیری اقرار مرکب اعم از موصوف و مقیدی که اجزای آن از نظر حکم برائت یا محکومیت برای مقر با یکدیگر منافات دارند، بدانیم، اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار^{۱۲} در قانون مدنی بهتر تبلور می‌یابد.

۳- تعاریف اقسام اقرار به اعتبار ترکیب

اکنون که اقسام اقرار به اعتبار ترکیب مشخص گردید، در ذیل این بخش به تعاریف اقسام اقرار به اعتبار ترکیب پرداخته می‌شود.

۱-۳- اقرار ساده

اقرار ساده به معنی پذیرش مطلق تمام یا بخش تجزیه‌پذیر دعوا است. اقرار ساده از یک جمله تشکیل می‌شود و هیچ قید و شرطی ندارد؛^{۱۳} مانند اینکه خواهان به استناد وراثت از سوی مالک، خلع ید متصرفی

۱۲. ناصر کاتوزیان، اثبات و دلیل اثبات (تهران: میزان، ۱۳۸۰)، ۲۴۸.

۱۳. همان، ۲۴۷؛ معاونت آموزش قوه قضائیه، نکته‌های کلیدی آیین دادرسی مدنی - اقرار (تهران: جاودانه، ۱۳۸۸)، ۳۹.

را بخواهد و او به وراثت خواهان (سبب مالکیت) اقرار نماید. همچنین است فرضی که خواهان دعوایی به مطالبه دویست میلیون تومان بابت ثمن معامله علیه خوانده اقامه نماید و خوانده دین خود را نسبت به مبلغ صد میلیون تومان بپذیرد. یکی از نویسندگان می‌گوید تجزیه کردن میزان خواسته در این فرض اقرار را مقید نمی‌کند و به همین جهت هم هیچ کس در امکان تجزیه اقرار تردید ندارد، در حالی که ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی، تجزیه اقرار مقید را منع کرده است؛ پس نمی‌توان اقرار ساده را به اقراری تعریف نمود که خوانده تمام خواسته را همچنان که ادعا شده است، مورد پذیرش قرار دهد.^{۱۴} حال آنکه اقرار ساده غیرقابل تجزیه است و اینکه خوانده دعوا قسمتی از خواسته را مورد پذیرش قرار دهد، به منزله تجزیه اقرار نیست بلکه به معنای تجزیه ادعا است و چون قسمتی از ادعا را بدون اینکه قید یا وصفی به آن بیفزاید مورد پذیرش قرار داده، اقرار ساده است نه اقرار مقید.

اقرار ساده در فقه با عنوان اقرار بسیط شناخته شده است. اقرار بسیط در فقه به معنای اقراری است که با ادعای امری که مدعی به آن معترف نیست، همراه نباشد. همان طور که اگر مدعی ادعا کند که به زید صد دینار قرض داده است و زید اعتراف کند، بدون اینکه به اقرارش ادعای پرداخت یا ادعای مؤجل بودن دین در صورتی که آن اجل فرا نرسیده باشد یا چیز دیگری که مدعی به آن معترف نیست، اضافه کند و این اقرار در نزد آنها بدون اشکال معتبر است.^{۱۵}

همچنین است در موردی که علی دادخواستی به طرفیت حسن به خواسته یک میلیون تومان به انضمام خسارت تأخیر تأدیه از قرار دوازده درصد از تاریخ مطالبه به دادگاه تقدیم داشته، حسن در لایحه خود ادعاهای علی را از هر جهت و هر بابت بپذیرد لکن مدعی شود که وضع اقتصادی او مانع تأدیه دین است، در این صورت حسن به اقرار ساده مبادرت نموده است^{۱۶} و اینکه به نابسامانی وضعیت اقتصادی خود برای تأدیه دین استناد نموده است، موجب نمی‌شود که اقرار مقید باشد؛ زیرا استناد به وضعیت نابسامان اقتصادی مربوط به ویژگی دین اعم از مرحله ایجاد دین و مرحله اجرای حق دینی نیست و بلکه مربوط به ویژگی اقتصادی مقرر است.

۳-۱-۱- اقسام اقرار ساده

اقرار ساده به دو دسته اقرار غیرمتعاقب به استثنا و اقرار متعاقب به استثنا تقسیم می‌گردد؛

۱۴. کاتوزیان، پیشین، ۲۴۷.

۱۵. سید کاظم حسینی حائری، *القضاء فی الفقه الإسلامی*، جلد ۱ (قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۳۸۱)، ۷۴۲-۷۴۳.

۱۶. قائم مقامی، پیشین، ۱۸.

۳-۱-۱- اقرار ساده غیرمتعاقب به استثنا

اقرار ساده غیرمتعاقب به استثنا اقراری است که از یک جزء تشکیل گردیده است و بعد از شمول اقرار بر موضوع آن، قسمتی از موضوع به وسیله حروف استثنا از شمول اقرار خارج نگردیده است؛ مانند اینکه مقرر اقرار نماید که من این خانه را غصب نموده‌ام یا من صد هزار تومان بدهکار هستم که در واقع بعد از اقرار به غصب خانه یا مدیون بودن به مبلغ صد هزار تومان، قسمتی از خانه یا بخشی از صد هزار تومان از شمول اقرار خارج نگردیده است.

۳-۱-۲- اقرار ساده متعاقب به استثنا

اقرار متعاقب به استثنا اقراری است که در آن، مقرر ابتدا به موضوعی اقرار می‌نماید و سپس به وسیله یکی از حروف استثنا بخشی از موضوع اقرار را از شمول اقرار خارج می‌نماید؛^{۱۷} مانند اینکه مقرر اقرار می‌نماید صد هزار تومان بدهکارم به غیر از سی هزار تومان.

اقرار متعاقب به استثنا با وجود اینکه از دو جزء تشکیل گردیده است، اقرار مرکب محسوب نمی‌گردد؛ چون چنانچه در قسمت‌های آتی مطالعه خواهد شد، در اقرار مرکب، موضوع اقرار به واسطه جزء دوم اقرار مرکب مشمول وصف یا قیدی می‌گردد، حال آنکه در اقرار متعاقب به استثنا، فقط قسمتی از موضوع اقرار از شمول اقرار خارج می‌گردد، بی‌آنکه موضوع اقرار مشمول وصف یا قیدی گردد.

۳-۲- اقرار مرکب

کمتر در دعوا اتفاق می‌افتد که طرف بدون تغییر موضوع، ادعای مدعی را بپذیرد بلکه اغلب طبیعت آن را با افزودن قید یا وصفی تغییر یا تقلیل می‌دهد. اقرار مرکب، تصدیق موضوع ادعای مدعی با افزودن قید یا وصفی است که طبیعت ادعا را تغییر می‌دهد.^{۱۸-۱۹} در حقوق فرانسه اقرار مزبور به اقرار موصوف معروف است. انتخاب نام اقرار مقید برای این نوع اقرار از نظر عبارت ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی می‌باشد و دایره آن مشتمل بر اقرار مقید به معنای اخص و اقرار موصوف است.^{۲۰} اقرار ساده در برابر اقرار موصوف و مقید قرار می‌گیرد. ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی مقرر می‌دارد «اگر اقرار در محکمه، مقید به قید یا وصفی باشد مقررله نمی‌تواند آن را تجزیه کرده و از قسمتی از آنکه به نفع او است بر ضرر مقرر استفاده نماید و از

۱۷. امیرحسین شیخ‌نیا، *ادله اثبات دعوی* (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۵)، ۷۹.

۱۸. امامی، پیشین، ۵۷.

19. P. H. Collin, *Dictionary of Law*, fourth edition (London: Bloomsbury publishing, 2004)

۲۰. امامی، پیشین، ۵۸.

جزء ديگر آن صرف نظر کند.»^{۲۱}

در اقرار مرکب دو نوع اخبار صورت می‌گیرد که اخبار اول، اخباری به نفع غیر و به ضرر خود (اقرار) است و اخبار دوم، اخباری به نفع خود و به ضرر غیر (ادعا) است.^{۲۲}

اقرار مرکب اقراری است که دارای دو جزء می‌باشد که یکی پیوسته دیگری است و در یک جمله قرار گرفته‌اند؛ یعنی نباید بین دو جزء آن فاصله‌ای باشد که عرفاً دو امر جداگانه محسوب گردد، در غیر این صورت اقرار مرکب نیست؛ بلکه دو امر جداگانه است که قسمت اول اقراری خاتمه یافته و قسمت دوم آن اقرار یا ادعایی می‌باشد که محتاج به اثبات است.^{۲۳}

۳-۲-۱- اقسام اقرار مرکب از جهت وصف یا قید بودن جزء دوم

اقرار مرکب از جهت وصف یا قید بودن جزء دوم به دو دسته اقرار موصوف و اقرار مقید تقسیم می‌گردد.

۳-۲-۱-۱- عناصر سازنده اقرار موصوف و اقرار مقید

عناصر اقرار موصوف و اقرار مقید شامل همراه بودن وصف یا قید، پیوند وصف و موصوف یا قید و مقید، دگرگونی در طبیعت اقرار و آثار آن است که در ذیل به شرح هر یک از این عناصر پرداخته می‌شود.

۳-۲-۱-۱-۱- همراه بودن وصف یا قید

اولین عنصر سازنده اقرار موصوف و اقرار مقید همراه بودن وصف یا قید است.^{۲۴} وصف به معنای ویژگی مربوط به مرحله ایجاد حق یا موضوع اقرار است. برای اینکه اقراری موصوف محسوب گردد باید همراه با ویژگی‌ای از مرحله ایجاد حق یا همان موضوع اقرار باشد.

قید هم به معنای ویژگی مربوط به مرحله اجرای حق یا فعل است. برای اینکه اقراری مقید محسوب گردد باید همراه با ویژگی‌ای در مرحله اجرای حق یا فعل باشد.

۳-۲-۱-۱-۲- پیوند وصف و موصوف یا قید و مقید

باید بین وصف و موصوف یا قید و مقیدش پیوندی وجود داشته باشد که از نظر عرف یک کلام

۲۱. کاتوزیان، پیشین، ۲۴۷؛ معاونت آموزش قوه قضائیه، پیشین، ۳۹.

۲۲. کریمی، پیشین، ۶۵.

۲۳. فهیمه ملک‌زاده، دانشنامه حقوقی (حقوق مدنی)، جلد ۱ (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۵)، ۲۴۴.

۲۴. محمدجواد صفار، «قاعده تجزیه‌ناپذیری اقرار و دامنه اجرای آن»، فصلنامه نامه مقید، ۶، ۲۲ (۱۳۸۸)، ۱۰.

محسوب گردد.^{۲۵} فاصله‌ای که به‌منظور تنفس یا ساختن جمله بعدی ایجاد گردد،^{۲۶} خللی به اقرار موصوف وارد نمی‌نماید. لازم نیست که حتماً وصف یا قید به‌واسطه کسره اضافه یا یکی از حروف ربط به موصوف یا مقید خود متصل باشد؛ بلکه ممکن است حروف ربط در تقدیر قرار گرفته باشند و نکته دیگر این است که ممکن است در بین موصوف و وصف یا مقید و قید رشته حوادثی که رخ داده است، بیان گردد و این امر خللی به اقرار موصوف یا مقید وارد نمی‌نماید.

۳-۱-۱-۲-۳- دگرگونی در طبیعت اقرار و آثار آن

وصف یا قید اضافه‌شده در اقرار موصوف یا مقید باید طبیعت اقرار را دگرگون ساخته و آثار حقوقی واقعه مورد اقرار را تغییر یا تقلیل دهد.^{۲۷}

در اقرار موصوف یا مقید که وصف یا قید افزوده‌شده به «اخبار به حق طرف» آثار حقوقی واقعه مورد اعتراف را تغییر نداده باشد، اقرار ساده تلقی می‌گردد نه اقرار موصوف یا مقید؛^{۲۸} به‌عنوان مثال اگر خواننده در برابر ادعای خواهان مبنی بر بدهکار بودن به مبلغ صد هزار تومان، اقرار به بدهکار بودن به مبلغ یک میلیون ریال نماید، چون در عرف کشور ایران صد هزار تومان برابر با یک میلیون ریال است و با آن تفاوتی ندارد، اقرار خواننده یک اقرار ساده محسوب می‌گردد نه اقرار موصوف و به‌عنوان مثال اگر خواننده اقرار به مدیون بودن خود به‌صورت مؤجل نماید که اجل نیز قبلاً فرا رسیده است، چون این قید آثار حقوقی واقعه مورد اعتراف را تغییر نمی‌دهد، یک اقرار ساده است نه اقرار مقید.^{۲۹}

وصف به دو نوع ذاتی و غیرذاتی تقسیم می‌گردد. وصف ذاتی وصفی است که مقوم ذات موصوف بوده و با انتفای آن، موصوف نیز از بین می‌رود؛ به‌عنوان مثال «ناطق» در «الانسان الناطق»، وصف ذاتی انسان است که با رفتن آن موصوف (انسان) هم از بین می‌رود^{۳۰} و مثال دیگر برای وصف ذاتی تمام نقش امام بودن سکه، نیم‌بهار بودن سکه و مدل پایین‌تر بودن خودرو است. وصف غیرذاتی عبارت است از وصفی که مقوم ذات موصوف نیست و با رفتن آن، موصوف از بین

۲۵. همانجا

۲۶. شهیدی، پیشین، ۴۶.

۲۷. صفار، پیشین، ۱۱.

۲۸. حسینی حائری، پیشین، ۷۴۲-۷۴۳.

۲۹. همانجا.

۳۰. جمعی از محققان، فرهنگ‌نامه اصول فقه، جلد ۱ (قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹)، ۸۹۱.

نمی‌رود؛ به‌عنوان مثال وصف «سفید بودن» برای حیوان وصف غیرذاتی است؛^{۳۱} اما تعریف نگارنده از وصف ذاتی و غیرذاتی از جهت تغییر یا عدم تغییر در ماهیت حقوقی قضیه با تعریف مذکور در اصول فقه متفاوت است؛ به این ترتیب که به نظر نگارنده وصف ذاتی وصفی است که در داخل ذات و عناصر اساسی موصوف قرار گرفته است و وصف غیرذاتی وصفی است که در داخل ذات و عناصر اساسی موصوف قرار نگرفته و جدا از عناصر اساسی موصوف است. مشروط بودن قرارداد منعقدشده به شرط صفت، شرط فعل یا شرط نتیجه یا خیارى بودن قرارداد منعقدشده اوصاف غیرذاتی هستند. معیار تشخیص وصف ذاتی از غیرذاتی داوری عرف می‌باشد. اوصاف غیرذاتی تغییری در ماهیت حقوقی قضیه ایجاد نمی‌نمایند؛ بنابراین آوردن اوصاف غیرذاتی موجب به وجود آمدن اقرار مرکب نمی‌گردد.

اوصاف غیرذاتی تغییری در ماهیت حقوقی قضیه ایجاد نمی‌نمایند؛ اما این طور نیست که تمام اوصافی که تغییری در ماهیت حقوقی قضیه ایجاد نمی‌نمایند، غیرذاتی باشند و در واقع اوصاف ذاتی‌ای وجود دارند که تغییری در ماهیت حقوقی قضیه ایجاد نمی‌نمایند؛ فلذا آوردن آنها موجب به وجود آمدن اقرار مرکب نمی‌گردد؛ به‌عنوان مثال در دعوائی به خواسته صدور حکم طلاق به دلیل ازدواج مجدد زوج، در صورتی که خواننده اقرار نماید که ازدواج مجدد کرده، اما ازدواج مجدد او موقت بوده است، موقت بودن نکاح وصف ذاتی نکاح است؛ اما چون تغییری در ماهیت حقوقی قضیه ایجاد نمی‌نماید؛ بنابراین موجب به وجود آمدن اقرار مرکب نمی‌گردد.

۳-۲-۱-۲- ضابطه تشخیص اقرار موصوف از اقرار مقید

همان طور که در سطرهای پیشین گفته شد، ویژگی‌های حق دو دسته است که یک دسته ویژگی‌های مرحله ایجاد حق است و دسته دیگر ویژگی مرحله اجرای حق است. وصف، ویژگی مرحله ایجاد حق است و قید، ویژگی مرحله اجرای حق است. قیدها از نظر مفهوم به بیست و دو دسته تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: قید زمان مثل روز یا شب، قید مکان مثل اینجا یا آنجا، قید مقدار مثل بسیار یا کمی، قید کیفیت (چگونگی) مثل خوب یا بد، قید حالت مثل خندان یا گریان، قید تمنا مثل کاش یا ان‌شاءالله، قید تأسف مثل متأسفانه یا افسوس، قید تعجب مثل عجب، قید قصد مثل ترجحاً یا تبرکاً، قید تدریج مثل دقیقه به دقیقه یا هفته به هفته، قید تکرار مثل دوباره، قید تفسیر مثل به عبارت دیگر، قید ترتیب مثل دو دو یا پی‌درپی، قید پرسش مثل چرا، قید استثنا مثل به جز که یا مگر که، قید نفی مثل هرگز، قید تصدیق و تأکید مثل حتماً، قید تشبیه مثل گویی یا به‌سان، قید علت مثل به این دلیل، قید انحصار مثل فقط،

۳۱. همان، ۸۹۲-۸۹۳.

قید تبری و ادب مثل خدا نکرده، قید اختصار مثل فی الجمله.^{۳۲}

از میان قیدهای نام‌برده شده قیدهایی که می‌توانند اقرار را به اقرار مقید تبدیل کنند و ویژگی‌های اقرار مقید را به اقرار ببخشند عبارت‌اند از: قید زمان مثل اینکه خوانده اقرار نماید که بدهکار هستم اما دین من مؤجل است و باید در فلان تاریخ پرداخت کنم؛ قید مکان مثل اینکه خوانده اقرار نماید که بدهکار هستم اما قرار بوده است در فلان مکان آن را پرداخت نمایم؛ قید کیفیت (چگونگی) مثل اینکه خوانده اقرار نماید که بدهکار هستم اما قرار بوده است دینم را به صورت قسطی پرداخت کنم؛ قید تدریج مثل اینکه خوانده اقرار نماید که بدهکار هستم اما قرار بوده است که آن را اندک به اندک پرداخت کنم که مقدار اندک توسط کارشناس و با مراجعه به عرف تعیین می‌گردد.

از میان قیدهای نام‌برده شده قیدهایی که نمی‌توانند اقرار را به اقرار مقید تبدیل کنند و ویژگی‌های اقرار مقید را به اقرار ببخشند عبارت‌اند از: قید مقدار که مثلاً خوانده اقرار نماید که مقدار کمی از مبلغ صد هزار تومان بدهکار هستم که در واقع این نوع اقرار، اقرار به بخشی از ادعا و یک اقرار ساده است نه مقید؛ قید حالت که حالت‌های هیجانی یا جسمانی را نشان می‌دهد و فقط می‌تواند مربوط به حالت‌های هیجانی یا جسمانی بدهکار یا طلبکار باشد، نه ویژگی دین و به همین دلیل هم این نوع قید عرفاً نمی‌تواند در طبیعت اقرار و آثار آن دگرگونی ایجاد کند؛ قید تمنا، قید تأسف، قید تعجب، قید قصد، قید تکرار، قید تفسیر، قید ترتیب، قید پرسش، قید استثنا، قید نفی، قید تصدیق و تأکید، قید تشبیه، قید علت، قید انحصار، قید تبری و ادب و قید اختصار که همه قیدهایی اخیر در طبیعت اقرار و آثار آن دگرگونی ایجاد نمی‌کنند.

برای تشخیص اقرار موصوف از مقید ابتدا باید دید که آیا جزء مورد نظر می‌تواند جزء یکی از قیدهایی چهارگانه زمان، مکان، کیفیت (چگونگی) و تدریج باشد که در آن صورت اقرار از نوع اقرار مقید است و در غیر این صورت اقرار از نوع اقرار موصوف است.

۳-۱-۲-۳- مصادیق اقرار موصوف و اقرار مقید

اقرار موصوف به‌عنوان مثال اقرار به سکه نیم‌بهار در مقابل تمام‌بهار، اقرار به سکه تمام‌نقش امام در مقابله سکه تمام‌بهار آزادی، اقرار به خودرو مدل پایین‌تر در مقابل مدل بالاتر، اقرار به واحد آپارتمان ۹۰ متری در مقابل واحد ۱۰۰ متری است.^{۳۳}

۳۲. لیلا وفایی‌زاده، «ادبیات را ساده بیاموزیم»، ۱۳۹۱. قابل دسترسی در:

<https://farsicity.blogfa.com/post/608>

۳۳. نعمت رستمی، ادله اثبات در مقام دعوا در امور مدنی و کیفری (تهران: انتشارات جاودانه، جنگل، ۱۳۹۶)، ۲۲.

اگر زيد اظهار نمايد که با عمرو قرار گذارده است که اگر مال التجاره را فلان روز به فلان نقطه برساند، هزار تومان اجرت بگيرد و اگر در آن تاريخ نرساند و فرداى آن روز برساند، پانصد تومان اجرت بگيرد، اين یک اقرار مقيد است.^{۳۴}

مثال ديگر آن است که اگر کسى عليه ديگرى به خواسته یک ميليون و صد و بيست هزار تومان اقامه دعوا نمايد و ادعا نمايد که خواننده دعوا مبلغ یک ميليون تومان قرض گرفته است و قرار بوده است که پس از سه ماه اصل مبلغ را با سود دوازده درصد به وى بپردازد. حال اگر خواننده دين خود را به ميزان یک ميليون تومان بپذيرد؛ اما بگويد که قرار نبوده است سودى به خواهان بپردازد. اقرار وى یک اقرار ساده نيست بلکه یک اقرار مقيد است؛ چون ادعاى خواهان مقيد به دوازده درصد سود بوده است، حال آنکه اقرار خواننده به مبلغ قرض به صورت مجانى بوده است.^{۳۵}

۳-۲-۲- اقسام اقرار مرکب از جهت ذکر اجزای آن

اقرار مرکب از جهت ذکر يا عدم ذکر جزء اول آن به دو دسته اقرار مرکب لفظى و معنوى تقسيم مى گردد.^{۳۶}

۳-۲-۲-۱- اقرار مرکب لفظى

اقرار مرکب لفظى اقرارى است که هر دو جزء اقرار مرکب، يعنى یک جزء به ضرر مقر و جزء ديگر به نفع مقر، در کلام مقر ذکر گرديده است؛^{۳۷} به عنوان مثال اگر مقر بيان دارد که به مدعى بدهکارم اما دينم به صورت مؤجل بوده است که هنوز سررسيد آن فرا نرسيده است يا اينکه بيان دارد که ماشين را از مدعى گرفته ام اما به عنوان هبه بوده است نه امانت يا اينکه بيان دارد که به مدعى بدهکار بودم اما دينم را پرداخت کرده ام، به ترتيب اقرار مقيد لفظى، اقرار موصوف لفظى و اقرار مقيد لفظى صورت گرفته است.

۳-۲-۲-۲- اقرار مرکب معنوى

اقرار مرکب معنوى، اقرارى است که در آن مقر فقط جزء دوم اقرار را که به نفعش است، بيان مى دارد؛ اما در واقع از مدلول مطابقى کلام وى آنچه به نفعش است و از مدلول التزامى کلام وى آنچه به ضررش است، يعنى جزء اول اقرار، استنباط مى گردد؛^{۳۸} به عنوان مثال هرگاه خواننده بيان دارد که مال را به من

۳۴. سيد على حائرى شاه باغ، شرح قانون مدنى، جلد ۱ (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶)، ۱۱۵۶.

۳۵. امامى، پيشين، ۵۸-۵۹.

۳۶. شهيدى، پيشين، ۴۹.

۳۷. همانجا

۳۸. همان، ۵۰؛ عليرضا فصيحى زاده، «اقرار مرکب معنوى در حقوق ايران و فرانسه»، حقوق تطبيقى، ۷۶ (۱۳۸۸)، ۲۳.

هبه کرده بوده است نه اینکه امانت باشد یا بیان دارد که هنوز سررسید آن فرا نرسیده است و منظورش سررسید دین باشد یا بیان دارد پرداخت کرده‌ام، به ترتیب اقرار موصوف معنوی، اقرار مقید معنوی و اقرار مقید معنوی صورت گرفته است.

۳-۲-۳- اقسام اقرار مرکب از جهت ارتباط یا عدم ارتباط میان اجزا

تقسیم اقرار مرکب به اقرار مرکب مرتبط و غیرمرتبط همان تقسیم متداول حقوقی است که از ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی ایران که مقرر می‌دارد «اگر اقرار دارای دو جزء مختلف‌الاثرا باشد که ارتباط تامی با یکدیگر داشته باشند...» استخراج گردیده و در نوشته‌های حقوقی فرانسوی نیز انعکاس یافته است.^{۳۹}

۳-۲-۳-۱- اقرار مرکب مرتبط

با توجه به ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی، اقرار مرکب مرتبط، اقرار مرکبی است که بین اجزای آن ارتباط وجود داشته باشد که این ارتباط می‌تواند معانی مختلفی داشته باشد.

۳-۲-۳-۲-۱-۱- معنای ارتباط

ارتباط می‌تواند به معنای آن باشد که اگر جزء اول وجود دارد، جزء دوم نیز حتماً وجود دارد و اگر جزء اول نباشد، جزء دوم نیز حتماً وجود ندارد^{۴۰} که این نوع ارتباط، ارتباط دوطرفه یا دوجانبه یا ارتباط اکثری نامیده می‌شود. ارتباط می‌تواند به معنای آن باشد که اگر جزء اول نباشد، جزء دوم نیز حتماً وجود نخواهد داشت، اما در عین حال اگر جزء اول باشد ممکن است جزء دوم وجود داشته باشد یا وجود نداشته باشد^{۴۱} که این نوع ارتباط ارتباط یک‌طرفه یا یک‌جانبه یا ارتباط اقلی نامیده می‌شود. مثال برای ارتباط اکثری آن است که خواهان علیه خواننده دعوی به مطالبه یک میلیون تومان بابت ثمن معامله اقامه نماید و طرف مقابل (خواننده) نیز اقرار به بدهکار بودن خود به مبلغ یک میلیون تومان بابت ثمن معامله نماید اما در عین حال ادعا کند که دین را پرداخته است. در مثال مزبور پرداخت دین اثر حتمی بدهکار بودن است و وقتی دین وجود داشته باشد، لزوم پرداخت دین هم حتماً وجود خواهد داشت. حال مثال برای ارتباط اقلی آن است که خواهان علیه خواننده دعوی به مطالبه یک میلیون تومان بابت ثمن معامله اقامه نماید و طرف مقابل (خواننده) نیز اقرار کند که قبلاً یک میلیون تومان بابت ثمن معامله به خواهان بدهکار بوده

۳۹. شهیدی، پیشین، ۴۳.

۴۰. امامی، پیشین، ۶۱.

۴۱. شهیدی، پیشین، ۴۳.

است اما دین او به خواهان با طلبی که به وسیله فروش یک دستگاه خودرو به خواننده صورت گرفته است، تهاتر گردیده است. در مثال مزبور تهاتر دو دین نتیجه حتمی وجود دین نیست بلکه ممکن است دینی وجود داشته باشد اما تهاتری صورت نگیرد.

۳-۲-۱-۳-۲- معنای ارتباط تام

برخی از نویسندگان بر این عقیده‌اند که مفهوم وجود ارتباط تام مذکور در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی صرفاً ارتباط اکثری را در برمی‌گیرد و ارتباط اقلی را در بر نمی‌گیرد و مورد دوم در زیرمجموعه اقرار مرکب غیرمرتبط قرار می‌گیرد^{۴۲} و نظر دسته دوم از نویسندگان آن است که ارتباط تام مذکور در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی هم ارتباط اکثری و هم ارتباط اقلی را در برمی‌گیرد و به هر حال از نظر عرفی هر دو جزء اقرار در هر دو مورد با یکدیگر ارتباط تام دارند.^{۴۳}

در مورد اینکه ادعای تهاتر از سوی خواننده دعوا منجر به ایجاد اقرار مرکب غیرمرتبط می‌شود، نویسندگان علاوه بر استناد به فقدان ارتباط اکثری بین اجزای این نوع از اقرار، به دلیل دیگری نیز استناد نموده‌اند و آن این است که منشأ طلب مقر از خواهان واقعه یا عمل حقوقی‌ای است که تحقق آن متفرع و مرتبط با تحقق منشأ دین مقر به خواهان نیست، همان‌گونه که در مثال بالا عقد بیع منشأ طلب مقر متفرع بر عقد بیع منشأ طلب خواهان دعوا و مرتبط با آن نیست؛^{۴۴} اما به نظر نویسندگان معتقد به مرتبط بودن تهاتر با جزء اول اقرار، آنچه در واقع جزء دوم اخبار را تشکیل می‌دهد وقوع تهاتر است، نه وقوع واقعه یا عمل حقوقی منشأ طلب مقر از خواهان و بدیهی است که خود تهاتر به اندازه کافی بیانگر وحدت عرفی بین دو جزء اقرار و ارتباط بین آنها است.^{۴۵} به نظر می‌رسد که نظر نویسندگان معتقد به مرتبط بودن تهاتر با جزء اول اقرار صحیح‌تر است؛ زیرا که در چنین اقراری در حقیقت باید به قصد اقرارکننده که اراده اخباری به آن تعلق گرفته است، توجه نمود و در واقع در این اقرار اراده اخباری اقرارکننده به اخبار به یکی از اسباب سقوط دین است و تهاتر نیز مانند پرداخت دین یکی از اسباب سقوط دین است و تفاوتی با آن نمی‌کند و وقتی که اقرار خواننده به بدهکار بودن به خواهان و به دنبال آن پرداخت دینش به خواهان، یک اقرار مرکب مرتبط است؛ بنابراین باید اقرار مرکب به مدیون بودن به

۴۲. امامی، پیشین، ۶۴.

۴۳. شهیدی، پیشین، ۴۷.

۴۴. همانجا

۴۵. همانجا

خواهان و به دنبال آن تهاتر آن دین با طلبش از خواهان یک اقرار مرکب مرتبط تلقی گردد. در مورد این نوع از اقرار مرکب، اصل برائت نیز اقتضای آن را دارد که در صورت تردید در مورد بدهکار بودن یا نبودن مقرر در اقرار، آن را اقرار مرکب مرتبط تلقی کرد که در صورت تجزیه چنین اقراری لاقلاً حق توسل به سوگندخواهی برای مقرر محفوظ بماند؛ زیرا در اقرار مرکب غیرمرتبط، اقرار مرکب تجزیه می‌گردد و حق توسل به سوگندخواهی نیز برای مقرر وجود ندارد. دلیل دیگری که می‌توان در جهت تشخیص مفهوم ارتباط تام در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی به آن استناد نمود این است که طبق قاعده در دوران امر بین اقل و اکثر که در این مورد دوران امر بین ارتباط اقلی و ارتباط اکثری است، بایستی به قدر متیقن که ارتباط اقلی است، اکتفا نمود. در واقع قانونگذار به جهت تأکید بیشتر بر لزوم وجود ارتباط بین اجزای اقرار اعم از ارتباط اقلی و ارتباط اکثری به بین عبارت «ارتباط تام» تمسک جسته است.

۳-۲-۳-۲- اقرار مرکب غیرمرتبط

اقرار مرکب غیرمرتبط اقراری است که دو جزء آن با هم ارتباط اقلی یا اکثری ندارند. در واقع اگر وجود هر یک از دو جزء اقرار مرکب بدون دیگری ممکن باشد، آن دو با یکدیگر مرتبط نیستند؛ بیگانگی دو جزء این اقرار را نسبت به هم باید ناشی از دوگانگی موضوع آن اجزا دانست مانند اینکه خواهان علیه خواننده دعوایی به مطالبه یک میلیون تومان بابت ثمن معامله نماید و خواننده نیز در پاسخ بگوید که یک میلیون تومان بابت ثمن معامله به خواهان بدهکار است اما او نیز یک تن برنج از خواهان طلبکار است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود موضوع جزء اول اخبار به دین به مبلغ یک میلیون تومان بابت ثمن معامله است و موضوع جزء دوم یک تن برنج می‌باشد که مقرر خود را طلبکار آن از خواهان می‌داند که موضوع جزء اول با موضوع جزء دوم متفاوت است و دو جزء با هم ارتباطی ندارند.^{۴۶} مثال دیگر آن است که کسی مبلغی بابت دین از دیگری مطالبه می‌نماید و خواننده با اقرار به دین می‌گوید که او نیز از خواهان مبلغی طلبکار است که با طلب خواهان تهاتر گردیده است، به نظر برخی از نویسندگان، این اقرار غیرمرتبط است؛ زیرا طلب خواهان از خواننده و طلب خواننده از خواهان هر یک عنوانی مستقل دارد و هر یک می‌تواند بدون دیگری ایجاد گردد و وجود آن دو با یکدیگر ملازمه‌ای ندارد.^{۴۷} اقرار مرکب غیرمرتبط قابل تجزیه است و تفاوت آن با اقرار مرکب مرتبط مذکور در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی این است که در اقرار مرکب غیرمرتبط امکان توسل به سوگندخواهی برای مقرر وجود ندارد و رسیدگی به آن ادعای غیرمرتبط

۴۶. شهیدی، پیشین، ۴۶.

۴۷. سید محسن صدرزاده افشار، *ادله اثبات دعوی در حقوق ایران* (تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۹)، ۱۳۲-۱۳۳.

منوط به طرح دعوای مستقلی است.

۴- ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی؛ استثنا بر ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی

ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی استثنایی بر ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی در باب تجزیه‌ناپذیری اقرار مرکب است. در ذیل به شرح مفاد ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی و عناصر آن پرداخته می‌شود.

۴-۱- مفاد ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی

گاهی جزء دوم اقرار از نظر صدور حکم محکومیت یا براءت برای مقرر، با جزء اول منافات دارد، بدون اینکه جزء دوم انکار بعد از اقرار محسوب گردد؛ به‌عنوان مثال خوانده اقرار می‌نماید که صد هزار تومان به خواهان بدهکار بودم، اما آن را پرداخت کرده‌ام که پرداخت فعلی دین انکار جزء اول که اقرار به وجود دین سابق است، محسوب نمی‌شود و جزء اول و دوم اقرار فقط از جهت صدور حکم محکومیت یا براءت برای مقرر، با یکدیگر منافات دارند و حکم جزء اول صدور حکم بر محکومیت خوانده و حکم جزء دوم صدور حکم مبنی بر براءت ذمه مقرر است. در مورد اقراری که اجزای آن از نظر صدور حکم محکومیت یا براءت برای مقرر، با یکدیگر منافات دارند نیز اقرار قابل تجزیه است؛ منتهی در این مورد بر خلاف موردی که جزء دوم انکار بعد از اقرار محسوب می‌گردد، برای مقرر امکان توسل به سوگندخواهی از مقررله وجود دارد.^{۴۸} مثال دیگر آن است که مدعی علیه اقرار نماید که ماشین را از مدعی گرفته است اما به‌عنوان هبه بوده است نه امانت، یک اقرار مرکب مشمول ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی است؛ زیرا در واقع نص فقهی بر تجزیه‌پذیری این نوع از اقرار دلالت دارد^{۴۹} و اینکه قبل از شور ثانی مجلس از ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی، مثال دوم این ماده این بوده است که خوانده اظهار نماید وجه را از خواهان گرفته‌ام اما بابت طلبی بوده است که از خواهان داشته‌ام. در واقع این مثال که به دلیل اقرار نبودن، بعد از شور ثانی از ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی حذف گردید، در فرض اقرار بودن، اقرار موصوف محسوب می‌گردید، اما با وجود این قانونگذار آن را در ذیل ماده ۱۲۸۳ آورده بود. پس مثال اقرار مقرر به اینکه ماشین را از مدعی گرفته است،

۴۸. قاروبی تبریزی، پیشین، ۲۶۰-۲۶۱ و ۲۷۳.

۴۹. «و لو قال: له علی عشرة من ثمن مبيع لم أقبضه ألزم بالعشرة و لم يلفت الی دعواه عدم قبض المبيع، للتنافی بین قوله: «علی» و «کونه لم یقبض المبيع»، لأن مقتضاه عدم استحقاق المطالبه بتمنه مع ثبوته فی الذمه، فإن البائع لا يستحق المطالبه بالثمن الا مع تسلیم المبيع»؛ قاروبی تبریزی، پیشین، ۲۶۰؛ «و لو قال... رددتها أو قبضتها أو قضيتها أو ابرءتني منها فهو اقرار»؛ محمد بن حسن بن یوسف حلی، *ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد*، جلد ۲ (قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۸۷ ق)، ۴۲۳.

اما به‌عنوان هبه بوده است نه امانت نیز اقرار موصوفی است که اجزای آن از نظر صدور حکم محکومیت یا براءت برای مقر، با یکدیگر منافات دارند و مشمول ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی است.

۴-۲- عناصر اقرار مرکب مذکور در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی

در اقرار مرکب مذکور در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی عناصر چهارگانه دو جزء بودن اقرار، مختلف‌الاثربودن اجزا، ارتباط میان اجزا و مستند نبودن دعوای مدعی به سند رسمی یا سندی که اعتبار آن محرز شده است، وجود دارد که در ذیل به شرح هر یک از این عناصر پرداخته می‌شود.

۴-۲-۱- دو جزء بودن اقرار

با توجه به ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی: نخست اینکه اقرار باید دو جزء مختلف‌الاثرباشد باشد به نحوی که جزء دوم نافی جزء اول باشد؛ مثل اینکه بگوید «مدیون بوده‌ام - پرداخته‌ام».^{۵۰}

رای شماره ۱۳۱۷/۷/۱۱-۱۵۶۰ شعبه اول مقر می‌دارد «تمسک دادگاه به جزء اول اقرار بدون توجه به جزء دوم آن مخالف ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی است».^{۵۱}

اگر مقر بگوید خودروی سفیدی را از خواهان قرض نمودم اما نه خودروی قرمزی را از خواهان قرض نمودم، اقرار از دو جزء تشکیل نشده است. در واقع اقرار از یک جزء تشکیل شده است و جمله دوم انکار بعد از اقرار محسوب می‌گردد. اگر مقر بگوید صد هزار تومان بدهکار هستم اما پرداخت کرده‌ام نیز اقرار از یک جزء تشکیل شده و جمله دوم انکار بعد از اقرار است. در چنین مواردی اقرار مرکب صورت نگرفته است و در واقع اقرار صورت‌گرفته یک اقرار ساده است و اقرار از یک جزء تشکیل گردیده است و جمله دوم انکار بعد از اقرار است. مثال دیگر آن است که خواننده اقرار نماید که صد هزار تومان به خواهان بدهکار است که بابت خرید شراب انگور یا گوشت خوک بوده است که در این مورد نیز اقرار از یک جزء تشکیل شده است و در واقع جمله دوم انکار بعد از اقرار است که جمله اول بدهکار بودن فعلی مقر و جمله دوم بدهکار نبودن فعلی مقر را می‌رساند. در چنین مواردی که جمله دوم انکار جمله اول و در واقع انکار بعد از اقرار محسوب می‌گردد، ما با یک اقرار ساده مواجه هستیم، نه یک اقرار مرکب.

۵۰. کاظم فاطمی شریعت پناهی، آیین دادرسی مدنی (تهران: انتشارات مدرسه عالی قضائی و اداری وابسته به دانشگاه تهران، ۱۳۵۶)، ۲۴۶.

۵۱. عباس زراعت، آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی (تهران: خط سوم، ۱۳۷۹)، ۴۰۸؛ ابراهیم ناصر شادباد، ادله اثبات دعوی (تبریز: انتشارات بانار: آیدین، ۱۳۹۱)، ۱۰۰؛ سید محمدرضا حسینی، قانون آیین دادرسی مدنی در رویه قضایی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۰)، ۱۴۰.

انکار بعد از اقرار نیز طبق ماده ۱۲۷۷ قانون مدنی مسموع نیست. در انکار بعد از اقرار برای مقر نیز حق سوگندخواهی از مقرله وجود ندارد.^{۵۲}

۴-۲-۲- مختلف‌الاثربودن اجزا

مفهوم دو جزء مختلف‌الاثربودن در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی آن است که اقرار از دو قسمت تشکیل شده باشد که قسمت اول ذمه‌آور است و قسمت دوم ذمه‌آور نیست؛^{۵۳} یعنی اجزای کلام نافی یکدیگر باشند.^{۵۴} به عبارت دیگر دو جزء مختلف‌الاثربودن یعنی مخلوطی از اقرار و ادعا.^{۵۵} مقصود از «مختلف‌الاثربودن» در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی آن است که دو جزء اقرار از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر با یکدیگر منافات داشته باشند، بدون اینکه جزء دوم انکار جزء اول محسوب گردد.

اگر مقر بگوید مال مورد ادعای مدعی را از وی گرفته‌ام اما به‌عنوان هبه بوده است نه امانت، یک اقرار مرکب موصوف صورت گرفته است که وصف (جزء دوم اقرار) با موصوف (جزء اول اقرار) از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر منافات دارد، به این صورت که نتیجه جزء اول صدور حکم محکومیت علیه مقر است و نتیجه جزء دوم صدور حکم برائت به نفع مقر است.

اگر مقر بگوید «ده هزار تومان برای او بر ذمه من می‌باشد که بابت ثمن کالایی است که از او خریده‌ام؛ اما هنوز آن را قبض نکرده‌ام.» بابت ثمن کالایی است که از او خریده‌ام، صفت برای دین است و آن را قبض نکرده‌ام، قید برای دین است که در واقع مربوط به مرحله اجرای حق است؛ به این صورت که با این ویژگی اجرای حق منتفی می‌گردد. همهی فقها با هم اتفاق نظر دارند که جزء دوم چنین اقراری (عدم قبض مبیع) انکار بعد از اقرار نیست؛ چون ممکن است دین بر ذمه مدیون ثابت باشد اما به جهت عدم قبض مبیع، حق مطالبه آن برای دائن وجود نداشته باشد و در واقع عدم حق مطالبه ثمن منافاتی با وجود دین بر ذمه مدیون ندارد. عده‌ای از فقها می‌گویند که چنین اقراری از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر با یکدیگر منافات دارند و در واقع اجزای آن مختلف‌الاثربودن هستند و در نتیجه چنین اقراری تجزیه می‌گردد؛ چون وقتی که جمله اول مبنی بر بدهکار بودن بابت ثمن مبیع را گفت معنایش این است که ده هزار تومان به‌طور مطلق بر ذمه ثابت می‌باشد به‌طوری که بایع هر وقت خواست، حتی اکنون،

۵۲. فاروقی تبریزی، پیشین، ۲۷۰.

۵۳. نائینی، پیشین، ۱۹۶.

۵۴. محمد عظیمی، *ادله اثبات دعوی* (تهران: مؤسسه انتشارات هاد، ۱۳۷۲)، ۱۲۸.

۵۵. معاونت آموزش قوه قضائیه، پیشین، ۴۱.

حق مطالبه آن را از من دارد؛ پس وقتی جمله دوم را گفت که «هنوز کالا را قبض نکرده‌ام»، معنایش این است که اگرچه ده درهم بر ذمه من می‌باشد، اما اکنون به دلیل عدم قبض مبیع حق مطالبه آن را از من ندارد؛ پس جمله دوم با جمله اول از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر منافات دارد و چنین اقراری قابل تجزیه است.^{۵۶} دسته دوم از فقها معتقدند که جزء دوم چنین اقراری (عدم قبض مبیع) از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر، با جزء اول منافاتی ندارد؛ چون نخست اینکه تنافی‌ای بین دو جمله‌ای که گفته شده است، وجود ندارد، چون در جمله اول که می‌گوید «برای او بر ذمه من ده هزار تومان بابت ثمن کالایی است که خریده‌ام» تنها این را اثبات می‌نماید که ده هزار تومان بر ذمه‌اش ثابت می‌باشد و دیگر اثبات نمی‌نماید که تحویل آن به بایع، الآن واجب باشد و بایع اکنون استحقاق مطالبه آن را داشته باشد؛ پس با جمله دوم که مفادش این است که بایع اکنون حق مطالبه آن را از من ندارد، منافاتی ندارد. دوم، اصل بر برائت و اصل بر عدم قبض است و سوم، انسان حق دارد از آنچه در ذمه‌اش ثابت است، خبر دهد و آنچه بر ذمه ثابت است، گاهی به‌گونه‌ای است که اکنون باید آن را بپردازد و گاهی نسبه و مدت دار است و گاهی وابسته به چیز دیگری است، مثل مثال مورد بحث که وابسته به قبض مبیع است و اینکه خود شارع به مردم دستور داده است که به واقعیت اقرار نمایند و قطعاً شارع مقدس به چیزی دستور نمی‌دهد که خلاف آن گردن‌گیر صاحب آن شود.^{۵۷}

نظر دسته اول از فقها صحیح‌تر است؛ به این علت که در واقع دو جزء «از ثمن کالایی است که از او خریده‌ام» و «آن را قبض نکرده‌ام» به ترتیب وصف و قید جزء اول اقرار می‌باشند و این وصف و قید با یکدیگر ویژگی مختلف‌الاثرا بودن اقرار را به ارمغان می‌آورند.

۴-۲-۳- ارتباط میان اجزا

دو جزء مذکور ارتباط تام با یکدیگر داشته باشند؛ مانند این است که بگویند مدیون بودم و پرداخت کرده‌ام؛ اما اگر مقر بگوید که من صد هزار تومان بدهی دارم و بعد مدعی گردد که مقرله نیز باید مقداری گندم به من تحویل بدهد، بین دو جزء گفتار ارتباطی وجود ندارد و اقرار مرکب به نحوی که مورد نظر است، محسوب نمی‌گردد.^{۵۸}

۵۶. فاروبی تبریزی، پیشین، ۲۶۰-۲۶۱.

۵۷. همان، ۲۶۲-۲۶۵؛ القاضی ابن براج، جواهر الفقه، جلد ۱ (قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسین، ۱۴۱۱ ه.ق)، ۹۶.

۵۸. فاطمی شریعت پناهی، پیشین، ۲۴۶؛ عظیمی، پیشین، ۱۲۹.

اگر دو جزء مختلف الاثر اقرار مرکب، ارتباط تامی با یکدیگر داشته باشند، به گونه‌ای که بخش ادعا به طور کلی در صورت پذیرش، رافع اثر از اقرار باشد، مانند زمانی که پس از انجام قرارداد ادعای اقاله آن را بنماید یا با پذیرفتن استقراض، مدعی رد آن گردد، می‌توان برای اثبات اخبار متضمن ادعا در همان دعوا به سوگند متوسل گردید. حال آنکه اگر این ادعا با اقرار ارتباط تامی نداشته باشد، طرح آن منوط به طرح دعوی مستقلی است و در آن دعوا قابل رسیدگی نیست.^{۵۹}

مثالی هم که خود قانونگذار در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی به کار برده است، به بهترین وجه شروط مندرج در ماده مزبور را متضمن می‌باشد؛ زیرا هم جزء دوم کلام مقرر جزء اول را نفی می‌نماید و هم اینکه بین بدهکار بودن و پرداخت وجه ارتباط کامل و منطقی برقرار می‌باشد.^{۶۰}

اگر دادرس نتواند نحوه ارتباط جزء لاحق به اقرار را احراز کند، اصل برائت، مقتضی آن است که اقرار را غیرقابل تجزیه بدانیم به‌ویژه که اراده درونی مقرر امری است که جز از راه مقرر نمی‌توان به آن پی برد؛ بنابراین باید به گفته‌های او اعتماد نمود.^{۶۱}

وقتی که دو جزء اقرار با هم ارتباط نداشته باشند، مثلاً خواهان ادعا کند که صد هزار تومان از خواننده طلبکار است و خواننده نیز در مقابل اقرار کند که صد هزار تومان به خواهان بدهکار است اما در مقابل یک تن برنج از خواهان طلبکار است، در این مورد اقرار قابل تجزیه است و امکان توسل به سوگندخواهی نیز برای مقرر وجود ندارد.

۴-۲-۴- مستند نبودن دعوی مدعی به سند رسمی یا سندی که اعتبار آن محرز شده است

رای شماره ۲۰۴ مورخ ۱۳۳۰/۲/۲۹ شعبه ۴ دیوان عالی کشور مقرر می‌دارد «در موردی که بین طرفین سندی اعم از عادی یا رسمی تنظیم نشده و مستنداً منحصراً اقرار خواننده که دارای دو جزء مختلف الاثر بوده است، باشد طبق مدلول ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی، مشارالیه مطلقاً حق دارد از طرف مقابل تقاضای ایتیان قسم نماید، اعم از اینکه دعوی به شهادت شهود قابل اثبات باشد یا نه.»^{۶۲}

مقصود از «محرز بودن اعتبار سند» مذکور در قسمت اخیر ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی این است که

۵۹. دهقانی نظام‌آبادی، پیشین، ۲۳.

۶۰. عظیمی، پیشین، ۱۲۸.

۶۱. عباس زراعت و حمیدرضا حاجی‌زاده، *ادله اثبات دعوا* (کاشان: قانون‌مدار، ۱۳۸۸)، ۲۰۶.

۶۲ «رای شماره ۲۰۴ مورخ ۱۳۳۰/۲/۲۹ منتشرشده در شعبه ۴ دیوان عالی کشور» نقل از: سید محمدرضا حسینی، *قانون مدنی در رویه قضایی* (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۷۹)، ۳۳۰؛ مهدی نیکفر، *قانون مدنی در آرای دیوان عالی کشور* (تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۷۱)، ۲۷۴.

منه‌های اقرار مزبور، اعتبارش محرز باشد و در غیر این صورت باید ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی اجرا شود، مانند مورد مذکور در حکم تمیزی شماره ۱۳۲۳-۹۷۶ مورخ ۱۳۰۷/۱۰/۲۶ که مقرر می‌دارد: هرگاه شخصی در مقابل سندی که مدرک ادعا واقع شده است، مدعی رد شود در حالی که سند مزبور را قبلاً تکذیب کرده باشد، این اظهار در حکم اقرار به اصالت سند بوده و دیگر رسیدگی به اصالت سند لازم نیست.» اقرار فوق اقرار مرکبی است که اجزای آن از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقرر با یکدیگر منافات دارند و باید ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی اعمال گردد.^{۶۳}

اقرار نباید در برابر دعوای مستند به سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده است، باشد؛ زیرا در این صورت مدعی علیه هم برای جزء دوم اقرار باید سند ارائه کند در غیر این صورت فقط قسمت اول اقرار که طبق سند مدعی نیز تأیید شده قابل قبول خواهد بود^{۶۴} و در واقع علت تقنین قسمت اخیر ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی به دلیل اصل اصالت سند رسمی است.

یکی از نویسندگان گفته است علت وضع قسمت اخیر ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی این می‌باشد که بر فرض اینکه خواننده اقرار نمی‌نمود دعوای خواهان با سند رسمی ثابت می‌شد؛^{۶۵} اما به نظر می‌رسد آنچه در سطرهای پیشین گفته شد، صحیح است؛ چون اگر دعوای خواهان مستند به شهادت شهود هم می‌بود، با فرض اینکه خواننده اقرار نمی‌نمود، دعوای خواهان با شهادت شهود اثبات می‌شد، حال آنکه قسمت اخیر ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی شامل شهادت شهود نمی‌گردد.

یکی دیگر از نویسندگان نیز بیان می‌دارد که اگر مستند دعوای مدعی سند رسمی یا سندی که اعتبار آن محرز شده است، باشد، هیچ‌گونه دعوایی که مخالف مدلول آن باشد، مسموع نیست تا تقاضای قسم پذیرفته شود.^{۶۶} در این خصوص باید گفت که این نظر از مفاد ماده ۱۳۰۹ قانون مدنی برگرفته شده است که این ماده مقرر می‌دارد در مقابل سند رسمی یا سندی که اعتبار آن در محکمه محرز شده، دعوی که مخالف با مفاد یا مندرجات آن باشد به شهادت اثبات نمی‌گردد. این ماده به موجب نظریه شماره ۲۶۵۵ شورای نگهبان مورخ ۱۳۶۷/۸/۸ ابطال شده است؛ اما از نظر قانونگذار این ماده ابطال نگردیده است، بنابراین نظر نویسنده اخیر در مورد مبنای تقنین قسمت اخیر ماده ۱۳۳۴ قانون مدنی می‌تواند صحیح باشد.

۶۳. محمدجعفر جعفری لنگرودی، دانشنامه حقوقی، جلد ۱ (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۳)، ۲۱۴.

۶۴. فاطمی شریعت پناهی، پیشین، ۲۴۶.

۶۵. جلال‌الدین مدنی، آیین دادرسی مدنی، جلد ۲ (تهران: انتشارات پایدار، ۱۳۷۷)، ۱۹۱.

۶۶. حائری شاه‌باغ، پیشین، ۱۱۵۷.

نتیجه‌گیری

با توجه به پژوهش صورت‌گرفته اقسام اقرار از لحاظ ترکیب در حقوق ایران از متون فقهی برگرفته است. به این صورت که اقرار از لحاظ ترکیب به دو دسته اقرار ساده و اقرار مرکب تقسیم می‌شود و اقرار مرکب نیز به دو دسته اقرار مقید و موصوف تقسیم می‌شود. ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی ناظر به اصل تجزیه‌ناپذیری اقرار مرکب اعم از موصوف و مقید است و ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی ناظر به استثنای این اصل و مربوط به زمانی است که اجزای اقرار مرکب از نظر صدور حکم برائت یا محکومیت برای مقرر، با هم منافات داشته باشند؛ مانند اینکه شخصی در مقابل دعوایی به خواسته مطالبه عوض طلا و نقره‌ای که موضوع عقد عاریه قرار گرفته است (یعنی عاریه طلا و نقره)، اقرار کند که طلا و نقره را از خواهان دریافت کرده است اما قرارداد ما عقد عاریه نبوده است، بلکه عقد ودیعه بوده است و من هیچ‌گونه مسئولیتی نسبت به پرداخت عوض مورد ودیعه که طلا و نقره بوده است و بدون تعدی یا تفریط من به سرقت رفته است، ندارم. در واقع در این مثال اقرار از دو جزء تشکیل شده است که جزء اول که اقرار به دریافت طلا و نقره از خواهان است، محکومیت مقرر را نتیجه می‌دهد و جزء دوم اقرار که بیان ودیعه بودن قرارداد و عدم ضمان مقرر است، صدور حکم برائت مقرر را نتیجه می‌دهد که این دو جزء، از نظر نتیجه صدور حکم محکومیت و صدور حکم برائت، با یکدیگر منافات دارند. پس چنین اقراری یک اقرار مرکبی است که اجزای آن از نظر صدور حکم برائت یا محکومیت برای مقرر، با یکدیگر منافات دارند. با این اوصاف، تفاوتی که بین دستاورد پژوهش‌های پیشین و پژوهش حاضر ایجاد می‌شود این است که طبق نظر نویسندگان حقوقی ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی که ناظر به تجزیه‌پذیری اقرار مرکب است، مربوط به زمانی است که مقرر اقرار به وجود دینش می‌کند و ادعا می‌کند که پس از به وجود آمدن دین کاری انجام شده است که دینش از بین رفته است؛^{۶۷} حال آنکه طبق پژوهش حاضر هر اقراری که اجزایش از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقرر با یکدیگر منافات داشته باشند تجزیه می‌شود. هرچند ادعای انجام شدن کاری بعد از به وجود آمدن دین را نکرده باشد؛ مثلاً حتی اگر مقرر اقرار کند که خواهان ماشینش را به او داده است اما به‌عنوان هبه بوده است، نه ودیعه؛ با اینکه مقرر بعد از به وجود آمدن دین کاری را انجام داده است، چون اجزای اقرار از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت با یکدیگر منافات دارند، چنین اقراری تجزیه می‌شود. در فرضی هم که خواهان دعوایی به خواسته مطالبه مثل یا قیمت طلا و نقره موضوع عقد عاریه که از ید خوانده به سرقت رفته است، نماید و خوانده نیز اقرار نماید که طلا

۶۷. بهرامی، پیشین، ۴۸.

و نقره را از خواهان گرفته است اما به صورت انعقاد عقد ودیعه بوده است و طلا و نقره بدون تقصیر خواننده به سرقت رفته است، چنین اقراری یک اقرار مرکب از نوع موصوف است. در چنین اقراری نیز مقر بعد از به وجود آمدن دین کاری را انجام نداده است؛ اما چون نتیجه جزء اول صدور حکم محکومیت علیه مقر و نتیجه جزء دوم صدور حکم برائت به نفع مقر است و در واقع اجزای این اقرار از نظر صدور حکم محکومیت یا برائت برای مقر، با یکدیگر منافات دارند، به حکم ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی تجزیه می‌شود و برای مقر نیز برای اثبات جزء دوم اقرار، امکان توسل به سوگندخواهی وجود دارد.

پیشنهادها

به نظر نگارنده بایستی قانونگذار عبارت «مرتبط» را به متن ماده ۱۲۸۲ قانون مدنی اضافه و در واقع متن این ماده را به این نحو اصلاح نماید: «اگر موضوع اقرار در محکمه مقید به قید یا وصف مرتبطی باشد، مقرله نمی‌تواند آن را تجزیه کرده، از قسمتی از آنکه به نفع اوست بر ضرر مقر استفاده نماید و از جزء دیگر آن صرف نظر کند.» بایستی قانونگذار عبارات «موصوف یا مقید» را به متن ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی اضافه کند تا همگان دریابند که ماده ۱۲۸۳ استثنای وارد بر همان اقرار مصوب و مقید مذکور در ماده ۱۲۸۲ است. قانونگذار بایستی یک مثال دیگر را نیز که در آن مقر بعد از به وجود آمدن دین کاری را انجام نداده است، به متن ماده بیفزاید تا همگان دریابند که استثنای مربوط به مختلف‌الاثربودن اجزا صرفاً ناظر به فرضی که مقر بعد از به وجود آمدن دین کاری را انجام داده است، نمی‌شود. در واقع قانونگذار بایستی ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی را به این نحو اصلاح نماید: «اگر اقرار موصوف یا مقید دارای دو جزء مختلف‌الاثرباشد که ارتباط تامی با یکدیگر داشته باشند، مثل اینکه مدعی علیه اقرار به اخذ وجه از مدعی نموده و مدعی رد شود یا اقرار نماید ماشین خواهان را گرفته‌ام اما به‌عنوان هبه بوده است، نه ودیعه، مطابق مدلول ماده ۱۳۳۴ اقدام خواهد شد.»

فهرست منابع

الف) منابع فارسى

- احمدى، عزيزالله. «واكاوى پذيرش انكار بعد از اقرار»، مجله فقه و قضا، ۱۲، ۱۱۷ (۱۳۹۹)، ۶۹-۹۴.
- امامى، سيد حسن. حقوق مدنى، جلد ۶. چاپ هفتم. تهران: انتشارات اسلاميه، ۱۳۷۵.
- بهرامى، بهرام. بایسته‌هاى ادله اثبات. تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگى نگاه بينه، ۱۳۸۹.
- جعفرى لنگرودى، محمدجعفر. دانشنامه حقوقى، جلد ۱. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۳.
- جمعى از محققان. فرهنگ‌نامه اصول فقه، جلد ۱. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامى، ۱۳۸۹.
- حائرى شاه‌باغ، سيد على. شرح قانون مدنى، جلد ۱. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶.
- حسینی، سيد محمدرضا. قانون آيين دادرسی مدنى در رويه قضايی. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۰.
- حسینی، سيد محمدرضا. قانون مدنى در رويه قضايی. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۷۹.
- دهقانى نظام‌آبادى، رضا. بررسى تطبيقى اقرار با تأکيد بر حقوق مدنى در کشورهاى ايران، کانادا، فرانسه. پايان‌نامه کارشناسى ارشد. بندرعباس: دانشگاه آزاد اسلامى واحد بندرعباس، ۱۳۹۶.
- رستمى، نعمت. ادله اثبات در مقام دعوا در امور مدنى و كيفرى. تهران: انتشارات جاودانه، جنگل، ۱۳۹۶.
- زراعت، عباس و حميدرضا حاجى‌زاده. ادله اثبات دعوا. کاشان: قانون‌مدار، ۱۳۸۸.
- زراعت، عباس. آيين دادرسی دادگاه‌هاى عمومى و انقلاب در امور مدنى. تهران: خط سوم، ۱۳۷۹.
- شهيدى، مهدى. «اقرار غير مجرد». حقوقى دادگستری، ۵۵، ۱۱ (۱۳۷۰)، ۴۰-۵۶.
- شيخ‌نيا، اميرحسين. ادله اثبات دعوى. تهران: شرکت سهامى انتشار، ۱۳۷۵.
- صدرزاده‌ى افشار، سيد محسن. ادله اثبات دعوى در حقوق ايران. تهران: مرکز نشر دانشگاهى، ۱۳۶۹.
- صفار، محمدجواد. «قاعده تجزیه‌ناپذیری اقرار و دامنه اجرای آن»، فصلنامه نامه مفید، ۶، ۲۲ (۱۳۸۸)، ۳-۳۲.
- عظیمى، محمد. ادله اثبات دعوى. چاپ دوم. تهران: مؤسسه انتشارات هاد، ۱۳۷۲.
- فاطمى شریعت پناهی، کاظم. آيين دادرسی مدنى. تهران: انتشارات مدرسه عالی قضائى و ادارى وابسته به دانشگاه تهران، ۱۳۵۶.
- فصیحی‌زاده، علیرضا. «اقرار مرکب معنوی در حقوق ايران و فرانسه». حقوق تطبيقى، ۷۶ (۱۳۸۸)، ۲۳-۴۴.
- قائم‌مقامى، عبدالمجيد. حقوق مدنى جزوه اقرار (مواد ۱۲۵۸ الی ۱۲۸۳ قانون مدنى). تهران: چاپ الوند، ۱۳۴۱.
- کاتوزيان، ناصر. اثبات و دليل اثبات. تهران: میزان، ۱۳۸۰.
- کریمی، عباس. ادله اثبات دعوا. چاپ هفتم. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹.
- مدنى، سيد جلال‌الدين. آيين دادرسی مدنى، جلد ۲. تهران: انتشارات پايدار، ۱۳۷۷.
- معاونت آموزش قوه قضائيه. نکته‌هاى کلیدی آيين دادرسی مدنى - اقرار. تهران: جاودانه، ۱۳۸۸.
- ملک‌زاده، فهيمه. دانشنامه حقوقى (حقوق مدنى)، جلد ۱. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۵.
- ناصر شادباد، ابراهيم. ادله اثبات دعوى. تبريز: انتشارات يانار: آيدين، ۱۳۹۱.
- نايينى، احمدرضا. مشروح مذاکرات قانون مدنى. تهران: مرکز پژوهش‌هاى مجلس شورای اسلامى، ۱۳۸۶.
- نظريه شماره ۲۶۵۵ مورخ ۱۳۶۷/۸/۸ شورای نگهبان
- نيکفر، مهدى. قانون مدنى در آرای ديوان عالی کشور. تهران: انتشارات کيهان، ۱۳۷۱.
- واعظى‌نژاد، محمدرضا. ادله اثبات دعوى در امور كيفرى. تهران: انتشارات جاودانه، جنگل، ۱۳۹۳.
- وفابى‌زاده، ليلا. «ادبيات را ساده بيازموزيم»، ۱۳۹۱. قابل دسترسى در: <https://farsicity.blogfa.com/post/608>

(ب) منابع عربی

- القاضي ابن براج، جواهر الفقه، جلد ۱. قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعه لجماعه المدرسين، ۱۴۱۱ ق.
- حسینی حائری، سید کاظم. القضاء فی الفقه الإسلامی، جلد ۱. چاپ دوم. قم: مجمع الفکر الاسلامی، ۱۳۸۱.

- حلی، فخر المحققین، محمد بن حسن بن یوسف. ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد، جلد ۲. محقق / مصحح: سید حسین موسوی کرمانی، علی‌پناه اشتهاردی، عبدالرحیم بروجردی. قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۸۷ ق.

- قاروبی تبریزی، شیخ حسن. النضید فی شرح روضه الشہید، جلد ۳۳. قم: عالمه، ۱۳۹۶.

(ج) منابع فرانسوی

- von Lingenthal, Zachariae & Karl Eduard. *Course De Droit Civil Français*. Strasbourg: F. Lagier, 1846.

(د) منابع انگلیسی

- Collin, P. H. *Dictionary of Law*. Fourth edition. London: Bloomsbury publishing, 2004.

This Page Intentionally Left Blank